

Роговий В. В ім'я творіння національної еліти. Матеріальна підтримка українського студентства на чужині в 1920-1991 роках. — К.: ПП Сергійчук М.І., 2008. — 448 с.

Про уродженця Полтави Симона Петлюру написано багато як про організатора збройних сил українського народу в 1917 році, Голову Директорії й Головного отамана військ УНР у наступний період нашої національної революції на початку ХХ століття. Останнім часом з'явилося багато публікацій і щодо його діяльності на чолі еміграційного уряду. Але інший уродженець Полтави – Владислав Роговий відкриває перед читачами ще одну, зовсім невідому сторінку державницького чину нашого славетного земляка.

У підготовленій винятково на досі невідомих архівних документах монографії «В ім'я творення національної еліти» цей автор справді відкриває для широкого загалу ще один напрямок подвижництва Симона Петлюри, втілення в життя якого дало можливість не тільки зберегти нашу політичну еміграцію від розпорощення й асиміляції, а й в умовах відсутності реальної самостійності України продовжувати за межами рідної землі творити національну еліту, котра постійно нагадувала світові про існування такого великого європейського народу, як наш, що продовжував боротися за право бути господарем на своїй землі. Йдеться про матеріальну підтримку нашого студентства на чужині, організовану вже з початку 1921 року за безпосередньої участі Симона Петлюри.

Голова Директорії та Головний Отаман УНР Симон Петлюра, як видно з аналізу документів того часу, пише В.Роговий, справді уважно переймався цією проблемою, доручаючи її розв'язання своїм міністрам. Крім того, Петлюра з найближчими співробітниками розробив план всебічного притягнення української вояцької та цивільної молоді до здобуття вищої освіти. Очолити цей рух вони доручили відомому студентському провіднику дореволюційних часів серед українства Варшавського університету Тимошу Олесіюку. У листі останнього до Миколи Шлемкевича від 14 листопада 1964 року, який використовує автор монографії, пишеться про те, як «на паругодинній конференції» Петлюра чітко поставив завдання щодо того, аби доручив йому зробити все, що можна було, аби „із полону таборового, примусового і деморалізуючого безділля наша молодь мала бути вирвана і скерована до праці над здобуттям собі освіти у вищих школах Польщі й інших держав Європи».

Зрештою, В.Роговий цитує слова С.Петлюри стосовно важливості цього завдання: наша молодь своє перебування за кордоном має використати „з найбільшою користю для національної справи». Крім того, наводяться в монографії й інші слова Голови Директорії й Головного Отамана військ УНР:

«Старші елементи нашої еміграції повинні в цій справі якнайбільшу допомогу й матеріальну й моральну подати молодшим», бо для майбутньої „молодої держави нашої потрібен інженер і агроном, педагог-навчитель і лікар, дослідувач з обсягу гуманітарних наук і працівник в дільниці прикладного знання – скрізь чекає величезне поле праці».

Ці напрямні провідника українського національно-визвольного руху взяли на озброєння співробітники екзильного уряду УНР. Зокрема, члени Ради Міністрів, насамперед міністр освіти Петро Холодний і військові керівники, доклали всіх зусиль, аби інтерновані вояки вже навесні 1921 року змогли звільнитися з таборів і своєчасно записатися на студії до польських вищих навчальних закладів. У своїй праці В.Роговий детально описує, як еміграційний уряд УНР відшукував можливості для того, аби чим більше вчорашніх вояків змогли здобути вищу освіту в європейських університетах. Але особливу увагу звертає він на жертви української еміграції, завдяки яким наша молодь на чужині могла вчитися у вищих школах протягом багатьох десятиліть. Наголошується, що поряд з Симоном Петлюрою активну діяльність проявили в цьому плані такі відомі діячі української еміграції, як Іван Горбачевський, Микита Шаповал, Іван Огієнко, Степан Смаль-Стоцький, Юліан Бачинський, Ольгерд Бочковський, а також Митрополит Андрей Шептицький.

У книзі детально висвітлено діяльність окремих українських допомогівих товариств у Європі в міжвоєнний період, зокрема в країнах найбільшого зосередження українського студентства: Австрії, Чехословаччині, Польщі, Німеччині, а також у Бельгії, Італії, Франції. При цьому спеціально досліджено діяльність таких українських допомогівих товариств у Європі, як Українське товариство прихильників освіти у Відні, Чесько-український допомогівий комітет (Прага), Благодійний допомогівий комітет при Українській Господарській Академії в Подєбрадах, Товариство допомоги українським студентам-емігрантам у Варшаві, Допомогівий фонд українських і білоруських студентів у Празі, Товариство прихильників Української Господарської Академії в Подєбрадах, що існували в різні періоди.

Вивчивши організаційні заходи українських громадських організацій за океаном щодо матеріальної підтримки українського студентства на підневільних землях і на чужині, автор дійшов висновку, що в міжвоєнний час наші земляки, насамперед у Північній Америці, зробили дуже багато для підтримки української студіюючої молоді в Європі. Особливо значну працю в цю справу вклало Товариство української молоді в Нью-Йорку, а також представники греко-католицької церкви. Виправдовувала, зокрема, така форма матеріальної підтримки, як закріплення окремих стипендіатів за жертвними земляками в США чи Канаді. Як результат – тисячі українських студентів змогли одержати вищу освіту на чужині, поповнюючи таким чином лави національно свідомої провідної верстви, котра була серйозно проріджена в період національно-визвольних змагань 1917-1921 років.

Дослідивши матеріали 1939-1945 років, В.Роговий робить висновок, що навіть у роки лихоліття Другої світової українське громадянство знаходило можливості для матеріальної підтримки власного студентства, коли створило для широкомасштабної акції в цьому плані спеціальний координуючий орган — Комісію допомоги українському студентству, котра діяла з листопада 1940 року. Автором висвітлено окремі періоди діяльності КоДУС-у – краківський (1940-1942), львівський (1942-1944) і краківсько-віденський (1944-1945), показано організаторську роль Українського Центрального Комітету на чолі з професором Володимиром Кубійовичем в

розгортанні цієї жертвовної праці в роки війни, названо найбільш жертвоних українських громадян. Серед тих, хто спричинився постійною увагою до збору коштів для українського студентства в роки війни, дисертант відзначає Митрополита Андрея Шептицького, Президента Карпатської України Августина Волошина, професора Івана Горбачевського, отця Івана Гриньоха, інженера Саву Зеркала. Завдяки зусиллям таких організаторів КоДУС (Краків, Львів) у 1941-1944 роках утримував 740 студентів, а його філія у Берліні (1944-1945) — 100, хоч в цей період через воєнні обставини не мала можливості надавати допомогу заокеанська діаспора.

На багатому джерельному матеріалі автором з'ясовано умови для відродження допомогоних акцій українському студентству після закінчення Другої світової війни в Європі. Зокрема, детально розкрито ініціативу професора Зенона Кузеля щодо відновлення діяльності КоДУС-у в західних зонах окупації Німеччини й Австрії. На конкретних прикладах показано різні форми допомоги — стипендії, продовольчі пакети з-за океану тощо. Проаналізовано організаторську роль КоДУС-у та його філій у різних країнах світу в забезпеченні українського студентства на чужині, насамперед у Західній Німеччині й Австрії, де велику організаторську роль в заснуванні допомогоних організації відіграв відомий український видавець Іван Тиктор. Поряд з цим висвітлено роль таких знакових постатей українського еміграційного життя, як Митрополит Іларіон (Іван Огієнко), Мілена Рудницька, Євген Онацький, професор Микола Чубатий, єпископ Іван Бучко. Останній зміг добитися виділення значної кількості стипендій для нашої студіюючої молоді від папського престолу.

Завдяки саме їхнім зусиллям в той час, коли Європа лежала в руїнах, з серпня 1945 до середини 1951 року 1205 українських студентів у Західній Німеччині, 174 в Австрії (1947-1950), 54 у Франції (1948-1950) змогли продовжувати навчання у вищих навчальних закладах Європи. Крім того значна частина української молоді одержала вищу освіту в післявоєнний час у Бельгії, Великобританії, Італії, Швейцарії, Іспанії.

Особливістю післявоєнного періоду в діяльності КоДУС-у було те, що йому вдалося залучити до збіркових акцій українську еміграцію в нових країнах масового розселення, зокрема в Австралії та Південній Америці. У книзі детально висвітлено процес повернення стипендій як одну з форм матеріальної підтримки наступних поколінь українського студентства на чужині. Зокрема, наголошується, що до такого засобу збільшення грошових надходжень КоДУС змушений був удатися після Другої світової війни через зменшення пожертв з огляду на виїзд значної кількості наших емігрантів за океан. Аби привернути увагу колишніх стипендіатів до повернення одержаних ними під час свого навчання коштів, спочатку в еміграційній українській пресі подавалися нагадування загального характеру, потім розсилалися листи на відомі адреси, після чого публікувалися списки боржників.

Автор монографії вважає, що протягом багатьох років, здійснюючи активну діяльність у царині допомоги нашій студіюючій молоді на чужині — аж до відновлення незалежності на рідних землях, українська еміграція постійно підтримувала підготовку нашої майбутньої національної еліти. Відтак ця жертвоність в умовах бездержавності власного народу — це великий подвиг української еміграції, бо завдяки саме цьому готувався національний здвиг в ім'я відродження нації і держави на рідних землях.

А чин близько ста професорів з дипломами докторів Українського Вільного Університету, котрі працювали тоді у канадських, американських, німецьких, голландських, бразильських, французьких та австралійських університетах,

полягав і в тому, що вони подавали правдиві свідчення про Україну. Крім того, саме вони брали участь у відкритті багатьох українознавчих інституцій у вільному світі й залучали до своїх громадських організацій вчених країн розселення.

Завдяки жертвам нашої еміграції у різних куточках світу не лише з'являлися українські церкви й культурні центри, відкривалися не тільки недільні школи, а й вищі навчальні заклади, що визнавалися державами їхнього місцезнаходження. Матеріальна підтримка нашого студентства на чужині дала можливість творити там власну національну еліту, що могла не тільки гідно представляти українську націю в різних галузях науки, техніки, освіти, культури, зокрема, іменами Євгена Маланюка, Олега Ольжича, Олени Теліги, Остапа Стасіва, Олександра Смакули, а й за ініціативою Володимира-Юрія Даниліва створити Міжнародну комісію юристів, яка в умовах реальної бездержавності поставила питання про відповідальність комуністичного режиму Радянського Союзу за вчинення голодомору-геноциду в Україні в 1932-1933 роках.

Монографія В.Рогового дає всі підстави стверджувати, що подвижництво української еміграції щодо матеріальної підтримки рідного народу було взяте після Другої світової війни й іншими народами Європи, на землях яких розпочали будувати соціалізм. Так, після комуністичного перевороту в Чехословаччині в 1948 році тисячі чехів і словаків були змушені вдатись до еміграції в Сполучені Штати Америки. З метою сприяння їх адаптації в американському суспільстві того ж року у Нью-Йорку за сприянням колишнього міністра закордонних справ Чехословаччини Яна Папанека було створено Американський фонд для чехословацьких біженців. Одним із завдань Фонду була фінансова допомога прибулим мігрантам в отриманні освіти у вищих навчальних закладах країни. Фонд існував за рахунок коштів Чехословацької Національної Ради в Америці, фінансування якої в свою чергу складали добровільні пожертви її членів.

З метою духовного єднання естонців, які в результаті політичних переслідувань опинились у вигнанні, в Нью-Йорку 1 жовтня 1955 року відбулась перша зустріч Естонської Світової Ради. Від заснування Рада, що надалі діяла в Балтиморі (штат Меріленд) поставила одним із основних своїх завдань сприяти естонцям в питаннях освіти й науки за кордоном. Подібні цілі ставила перед собою і Рада з питань освіти Світової Федерації Вільних Латишів, створена у Вашингтоні у 1956 році. Відтак українська еміграція може записати на свій рахунок і те, що її приклад щодо підтримки власного національного студентства був визнаний і наслідуваний іншими народами.

Можна додати, що монографія В.Рогового ілюстрована багатьма документами, що дає можливість наочно переконатися в їхній достовірності й унікальності. Вона, безумовно, займе своє поважне місце в історіографії української діаспори.

Л.М.Новохатько

Надійшла до редакції 19 травня 2009 року

